

ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 82.09+821.161.2Кул:[001.32(477-25)]

Олесь Федорук

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ Й ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША: ВИКЛИКИ ЧАСУ ТА НАПРЯМИ РОБОТИ

Центр дослідження життя й творчості П. Куліша при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України засновано 13 лютого 2018 року на засіданні вченої ради. Створення Центру було зумовлено багатьма чинниками, передовсім необхідністю поліпшити координаційну роботу, яку здійснювали працівники Інституту, над підготовкою «Повного зібрання творів» Куліша. Ще один присутній чинник – спроба згуртувати й мобілізувати науковців, музейників, бібліотекарів та архівістів, владні структури, органи місцевого самоврядування, ширші кола культурної громадськості, щоб гідно відзначити 200-ліття від дня народження Куліша, яке відбуватиметься наступного року. Координацію Центру здійснює автор цих рядків, старший науковий співробітник відділу рукописних фондів і текстології та відповідальний секретар редколегії «Повного зібрання творів» Куліша.

Метою діяльності Центру є:

- вивчення творчості Куліша – його літературних (оригінальних та перекладних), історичних, фольклористичних, літературно-критичних, публіцистичних, мовознавчих, філософських, педагогічних праць, епістолярної спадщини, редакційно-видавничої діяльності;

- вивчення біографії Куліша та його зв'язків з оточенням;
- координація досліджень, які здійснюють фахівці різних гуманітарних дисциплін, та забезпечення обміну науковою інформацією;
- наукове та організаційне забезпечення видання Кулішевої спадщини, підготовка академічного «Повного зібрання творів» Куліша та координація проекту;
- пропагування постаті Куліша у вищих навчальних закладах з метою введення в навчальний процес спецкурсів та спецсеінарів, присвячених вивченню творчості Куліша, написання курсових, дипломних та магістерських робіт, їх наукова експертиза;
- організація проведення наукових семінарів і конференцій, присвячених Кулішеві;
- освітницька діяльність: пропагування постаті Куліша через пресу, зокрема інтернет-ресурси та соціальні мережі, радіо й телебачення; участь у заходах, присвячених вшануванню пам'яті Куліша;
- співпраця з профільними музеями, зокрема з Музеєм П. Куліша при Шосткинській міській бібліотеці ім. Л. Толстого;
- співпраця з органами місцевого самоврядування міст і сіл, які пов'язані з постаттю Куліша, для забезпечення вивчення (зокрема за участі краєзнавців) та популяризації його життя й творчості.

Отже, Центр задумано як структуру широкого спектра дії, що й відображено в його програмі – це й наукове опрацювання спадщини Куліша, і популяризація його творчості, і вшанування пам'яті. Центр об'єднує фахівців з України та з-за кордону (котрі досліджують життя й творчість Куліша), діячів культури та освіти, політиків (робота яких полягає в популяризації постаті Куліша в Україні та світі), представників органів місцевого самоврядування (які сприяють його пошануванню та увічненню).

Пріоритетною діяльністю Центру є підготовка «Повного зібрання творів» Куліша, яке здійснюють Інститут літератури, Інститут Критики, Наукове товариство імені Шевченка в Америці, Український науковий інститут Гарвардського університету, а випускає у світ видавництво «Критика». Голова редколегії видання – професор Гарвардського університету Григорій Грабович, цілком природно, що він є головою редакційно-видавничої ради Центру та головою його експертної комісії. Утім, наша видавнича продукція не повинна обмежуватися тільки томами повного зібрання творів. Будь-яку добротну працю, присвячену Кулішеві, чи то монографію, чи то збірку його творів, а насамперед – недруковані раніше джерельні матеріали, базовані на архівних розшуках та дослідженнях рукописів письменника, Центр прагнучиме видати й шукатиме для цього можливості, а водночас надаватиме кваліфіковану консультативну допомогу та експертну оцінку з метою поліпшення видання.

Найістотнішою проблемою у справі дослідження спадщини Куліша є майже повна відсутність критичних видань на його праці. Навіть публікації такого фундаментального твору письменника, як «Чорна рада», при детальному розгляді всіх сучасних видань, як з'ясувалося, містять численні текстуальні похибки¹. Досі залишається неопублікованою значна частина праць Куліша, і до того ж настільки істотних, що без їх оприлюднення говорити ні про комплексне вивчення його життя й творчості, ні про поглиблене дослідження окремих аспектів не доводиться. Показовою є історія з виданням листування Куліша. Майже третина, за моїми підрахунками, його кореспонденції ще не вийшла друком. Не опублікований навіть епістолярій з такими знаковими постатями, як Михайло Максимович і Михайло Драгоманов (значна частина листів Куліша до Максимовича та всі листи Драгоманова до Куліша). Капітальна праця «История воссоединения Руси», яку автор значно переробив і допо-

внив для перевидання, теж залишається архівним матеріалом². Невідомий для читача є навіть текст Біблії в автентичному перекладі Куліша – пишу автентичному, позаяк тексти видання 1903 року, які доопрацювали Іван Пулюй та Іван Нечуй-Левицький, та автографів дуже різняться.

У «Проспекті» академічного зібрання творів Куліша розписано кожний том, і їх там налічується 35. Проте вже зараз можна сказати, що насправді томів буде більше. По-перше, окремі томи будуть видані у двох книгах, як, наприклад, «Записки о Южной Руси» (відповідно до структури першодруку) або «Чорна рада» (за логікою компонування – українська й російська версії роману з усіма редакціями й варіантами). По-друге, під час докладного вивчення спадщини Куліша, яке триває разом із підготовкою видання, коригується й заявлений проспект. Наприклад, у ньому немає тому фольклорних записів Куліша, який, безсумнівно, слід подати в цьому зібранні³. Деякі томи, зокрема «Шекспірові твори» або третій том прози, під час їх опрацювання розрослися до таких обсягів, що їх доцільно було розбити на декілька. Так, два томи перекладів п'єс Шекспіра, заявлених у «Проспекті», насправді становитимуть чотири; задекларований третій том прози (романи й повісті кінця 1840-х – першої половини 1850-х років) теж складатиме два томи.

У роботі над «Повним зібранням творів» Куліша – в упорядкуванні, підготовці текстів, коментуванні, науковому редагуванні – задіяні науковці, які фахово й з опертям на першоджерела досліджують Кулішеву спадщину. Це – Микола Бондар, Олександр Боронь, Ірина Брижницька, Андрій Даниленко, Василь Івашків, Лада Коломієць, Ольга Лучук, Михайло Назаренко, Євген Нахлік, Лариса Похила, Станіслав Росовецький, Галина Тимошик, Олесь Федорук. Відійшли в засвіті, без перебільшення, визначні вчені, які стояли біля витоків цього проекту й були членами редколегії – Володимир Яцюк і Віктор Дудко.

На сьогодні з'явилися друком перший і другий томи серії «Листи» і третій том серії «Наукові праці. Публіцистика» – «Записки о Южной Руси», на фінішній прямій знаходиться видання першого тому перекладу драм Шекспіра. На різних стадіях готовності перебувають перший (проза 1840-х рр.), другий («Чорна рада»), третій (роман «Алексе́й О́дноро́г» і цикл текстів, із ним пов'язаних), шостий (поезія) і восьмий (драматургія) томи – усі із серії «Художні твори»; по одному тому Біблії та драм Шекспіра – серія «Переклади та переспіви»; том літературознавства й фольклористики – серія «Наукові праці. Публіцистика»; третій том листів. Однак відчувається гострий брак фахівців, зокрема істориків-археографів, які могли б упорядкувати том історичних творів та багатотомну «Историю воссоединения Руси», мистецтвознавців – для тому мистецької спадщини Куліша.

Серед важливих завдань Центру – співпраця з бібліографами для укладання бібліографії праць Куліша та літератури про нього. З нашою участю до Кулішевого ювілею Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого готує покажчик літератури про Куліша за роки 2003–2018, а також доповнює покажчик за роки 1989–2002⁴. Ведуться перемовини з фахівцями Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського щодо укладання ними бібліографії літератури про Куліша за роки від 1840 по 1988 (з урахуванням бібліографії, підготовленої Євгеном Кирилюком, яку необхідно перевірити й доповнити). У такий спосіб буде зібрано під одною обкладинкою бібліографію кулішезнавства за всі роки – від перших друкованих згадок і донині. Наступний етап – відповідальніша праця: укладання повної бібліографії праць Куліша. Фахівців для цієї роботи, яка потребує не тільки вміння працювати із друкованими джерелами, знаходити й реєструвати відповідну інформацію, а й універсальних знань стосовно розмаїтого доробку Куліша, наразі бракує...

200-літній ювілей Куліша, без сумніву, приверне увагу широких кіл громадськості, зокрема наукової спільноти, до цієї унікальної постаті нашої культури, одного з творців модерної української нації. Ми цілком усвідомлюємо свою відповідальність за те, як пройде цей рік. Щоб він не минув так, скажемо відверто, безлико, як недавній ювілей Миколи Костомарова, наш Центр звернувся до депутата Верховної Ради України з міста Шостки Ігоря Молотка з пропозицією, аби Верховна Рада України прийняла Постанову про відзначення Кулішевого 200ліття на державному рівні. Проект Постанови, який ми підготували, підтримали керівники кількох фракцій і 19 червня 2018 року Верховна Рада України Постанову прийняла (№ 2465-VIII).

У зв'язку з відзначенням Кулішевого ювілею Центр співпрацює з державними органами – Міністерством освіти й науки України та Міністерством культури України, із громадськими організаціями (зокрема зі Світовим конгресом вільних українців), із закордонними українськими науковими осередками (Науковим товариством імені Шевченка в Америці, Українською вільною академією наук у США, Українським науковим інститутом Гарвардського університету). На нашу пропозицію Укрпошта скоригувала тематичний план випуску поштових марок на 2019 рік: у грудні минулого року її художня рада ухвалила рішення про включення до цього плану марки, присвяченої Кулішеві. Центр консультує відповідні служби Національного банку України для випуску ювілейної монети до 200-ліття Куліша.

Однією з найвідповідальніших і наймасштабніших акцій буде проведення 2019 року циклу міжнародних наукових конференцій «Пантелеймон Куліш – 200 років». Співorganізаторами конференцій, окрім Інституту літератури та його Центру дослідження життя і творчості П. Куліша, є Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський на-

ціональний університет імені Івана Франка, Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, Сумський державний університет, а також Наукове товариство імені Шевченка в Америці, Українська вільна академія наук у США, Український науковий інститут Гарвардського університету. Конференції об'єднані спільним оргкомітетом, який розробить спільну для них програму, і вони пройдуть у Львові (16–18 травня), Сумах (19–21 вересня), Києві та Ніжині (2–5 жовтня) – тих містах, з якими пов'язані життя і творчість Куліша. Кожна з конференцій має і свою назву: «Пантелеймон Куліш: Класик на терезах історії» (Львів), «Між хутором і світом: Культурницька місія Пантелеймона Куліша» (Суми), «Пантелеймон Куліш у культурному та інтелектуальному просторі України» (Київ і Ніжин).

Праця Центру дослідження життя й творчості П. Куліша націлена на комплексне вивчення й видання Кулішевої спадщини, передовсім з огляду на наукові потреби, але не менш вагомим завданням є пізнання крізь призму постаті Куліша себе самих, своєї минувшини, заглиблення в джерела духовності, а водночас – це вихід на неосяжні горизонти європейського інтелектуального й культурного простору, з яким пов'язувалося усе творче життя цього видатного діяча нашої культури.

ПРИМІТКИ

¹ Усі сучасні видання «Чорної ради» є похідні від публікацій, які підготували Микола Гончарук (1969 і 1989), Василь Івашків (1991) і Євген Нахлік (1994). Ці науковці за джерело тексту взяли не першодрук Куліша 1857 року, а передрук 1890 року, який зініціював за згодою автора, але без його участі Олександр Барвінський і який містить численні похибки. Докладніше див.: [3].

² Докладніше див.: [4].

³ Докладніше див.: [1].

⁴ Показчик за ці роки див.: [2].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Івашків В. Рукописи Пантелеймона Куліша – важливе джерело видання Повного зібрання творів письменника. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 66. С. 267.
2. Пантелеймон Куліш: бібліографія літератури (1989–2002) / уклад О. Федорук. *Відкритий архів: Щорічник матеріалів та досліджень з історії модерної української культури*. Київ, 2004. Т. I. С. 453–573.
3. Федорук О. Які видання «Чорної ради» ми маємо? (Проблема відтворення тексту). *Слово і час*. 2016. № 5. С. 77–89.
4. Федорук Я. Авторський список другого видання «Истории воссоединения Руси». *Молода нація: Альманах*. Київ, 2004. № 1 (30). С. 93–98.

REFERENCES

1. Ivashkiv V. (2017) Rukopysy Panteleimona Kulisha – vazhlyve dzherelo vydannia Povnoho zibrannia tvoriv pismennyka [Panteleimon Kulish's manuscripts are an important source for editing the Complete works of the writer]. *Visnyk of Lviv University. Philology Series*, vol. 66, p. 267.
2. Fedoruk O. (compiler) (2004) Panteleimon Kulish: bibliohrafiia literatury (1989–2002) [Panteleimon Kulish: the literature bibliography (1989–2002)]. *Vidkrytyi arkhiv: Shchorichnyk materialiv ta doslidzhen z istorii modernoi ukrainskoi kultury* [Open archive: the Annual of the proceedings and research on the history of modern Ukrainian culture]. Vol. I. Kyiv, pp. 453–573.
3. Fedoruk O. (2016) Yaki vydannia «Chornoï rady» my maiemo? (Problemy vidtvorennia tekstu) [Which editions of “The Black Council” do we have? (The problems of the text reproduction)]. *Slovo i chas* [Word and time], no. 5, pp. 77–89.
4. Fedoruk Ya. (2004) Avtorskyi spysok druhoho vydannia «Istorii vossoedineniya Rusi» [The author's list of the second edition of “The History of Rus reunion”]. *Moloda natsiia: Almanakh* [Yong nation: the almanac]. Kyiv, no. 1 (30), pp. 93–98.